

GÖÇMEN TÜRKLERİN ALMANYA'DA YAŞADIĞI SORUNLARIN DÜNÜ VE BUGÜNÜ*

Bülent KIRMIZI¹

Özet

Köylerden şehirlere göçün yoğun biçimde yaşandığı 1960'lı yılların Türk insanı, önlerine açılan Avrupa kapısını aralayarak ikinci bir göçle Almanya'ya gider. Birincisi ne kadar zor ve sancılı olsa da ikincisi kadar ağır gelmez onlara. Her şeyi geride bırakıp yeni bir dünyaya adım atmak öncelikle özlemle, hasretle bütünleşir. Almanya'daki Türk varlığı çok öncesine, öğrenim için Almanya'ya giden öğrencilere dayanır ancak her iki milletin toplumsal anlamda ilk karşılaşması iki ülke arasında 31 Ekim 1961'de imzalanan iş gücü anlaşmasıyla başlar. Bu tarih Türk işçilerinin yeni umutlara yelken açtığı bir zaman dilimi olmakla birlikte yepyeni, daha o güne kadar karşılaşmadıkları sorunlarla yüzleşmeleri gereken bir tarih olacaktır. Türklerin Almanya'ya gittikten sonra yaşamış oldukları sorunları genel olarak değil kuşaklara göre gruplandırarak incelemek yerinde olacaktır; çünkü birinci kuşakla ikinci kuşak arasında ve diğer kuşakların da kendi aralarında birçok farklılık bulunmaktadır. Almanya'ya ilk giden birinci nesil Türk işçileri misafir işçi olarak adlandırılır, çünkü bir süre çalıştıktan sonra memleketlerine geri dönecekleri düşünülmektedir. Oysa bugün itibarıyla onların Almanya'daki varlığı 55 yılını doldurmaktadır ve geri dönmeye de hiç niyetleri yoktur. Bu çalışmada, Türkiye'deki akrabalarının "Almanci" biçiminde hitap ettiği Almanya'daki Türklerin sorunları nesiller arasındaki farklılıklar gözetlenerek ele alınmıştır. Birinci nesil Türklerin dil, kültür ve konaklama gibi sorunları varken ikinci neslin iki kültür arasında kalmışlık ve üçüncü neslin de aidiyet sorunu ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Almanya, Türk işçisi, İşgücü, Türklerin sorunları, Göç.

THE PAST AND THE NOW OF THE PROBLEMS OF THE TURKISH IMMIGRANTS IN GERMANY

Abstract

In 1960s, the time migration from rural to urban is widespread, Turkish people used the opportunity to go to Germany with second wave migration. Although the first was harsh and compelling, the second is relatively easy for them. Staying everything behind, migration means longing. The presence of Turkish people in Germany dates back to earlier times but the encounter of the two cultures starts with labor act signed on 31st October 1961. This date is expectant to both new futures and new problems to face. The problems Turkish people living in Germany is better analyzed when classified according to generations since there are great differences between migrant generations in Germany. The first migrant generation is called guest worker because it was thought that after working a while, they will return to their homeland. However, their existence in Germany is now 55 year old and they have no intention to return to Turkey. In this study, it is aimed to evaluate the problems Turkish migrants in Germany according to their generations. While the first wave experienced the problems like language, culture and accommodation, second generation experienced the in-betweenness between cultures and the third generation is experiencing the belonging problem.

Keywords: Germany, Turkish workers, labor, problems of Turkish, migration.

* Bu çalışma "XIII. Internationaler Türkischer Germanistik Kongress "Zukunftsperspektiven Der Germanistik". Akdeniz Üniversitesi. 11 – 14 Mai 2016 Antalya" kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, bulentkirmizi@windowlive.com.

GİRİŞ

Almanya'da yaşayan Türk insanının gurbet macerası 1961'de başlar ve o günden sonra da farklı sorunlarla devam eder. Aslında 1961'den önce eğitim görmek üzere Almanya'ya giden Türk gençleri olmuştur. "Almanya'da Türk nüfusunun varlığı 1878 yılına kadar gitmektedir" (Boer vd., 2002: 352-369). Bunlar daha çok hali vakti yerinde ailelerin çocukları olup yurt dışında ve daha çok da Almanya'da üniversite öğrenimi gördükten sonra Türkiye'de iyi iş imkânları bulmuşlardır. Ancak Almanya'daki Türkler denildiğinde öğrenim görmek için yurt dışına çıkmış olan gençler değil, çalışmak üzere gitmiş olan işçi kökenli Türkler anlaşılmaktadır ve Almanya'da bu kişiler misafir işçi (Gastarbeiter) olarak adlandırılmışlardır. Almanya'ya Sirkeci Garından yola çıkan ilk Türkler München Garınının 11. Peronunda inerler. Hatta bu perona 2011 yılında Türkiye'den Almanya'ya göçün 50. yılı anısına üzerinde "Kartoffel, ich liebe dich" (Patates, seni seviyorum) yazılı bir anıt dahi yapılmıştır. Bu anıt, Almanya'daki Türklerin bu ülkeyi artık gelip geçici bir mekân olarak görmediklerinin adeta ikinci bir yurt olarak algıladıklarının sembolüdür. Yine Karaman tren garında bulunan "Tahta Valizli Adam Heykeli" de özlemin, hasretin ve geride bırakılan sevdaların içsel bir dışavurumu olmuştur.

Göç olgusu Türk insanına yabancı değildir aslında, çünkü yurt dışına göçten önce köyden şehre göç de başlı başına bir vedalaşmanın, ayrılığın hikâyesi olmuştur. Eskişehir'de şehir merkezinde bir bankta oturan adam heykelinin üzerinde "Köyümüze dönelim artık!" yazısı dikkat çekmektedir. Heykel, o günün masum yüzlü güzel Türk köylüsünü resmederken insanın özünde ne denli hasret kaldığını da bir kez daha hatırlatıyor. Köyden kente göç eden insanı simgeleyen adam heykelinin yüzündeki mağrur ifade Avustralya'nın Sidney kentinde bulunan Migration Museum'un bahçesindeki göç eden bir aileyi anlatan heykelin üzerinde yazılanları doğrular niteliktedir. Erkek, kadın ve bir çocuktan oluşan bu heykelin üzerinde "courage – pride – dreams – achievements" yani "cesaret – gurur – hayaller – başarılar" yazmaktadır. Sirkeci'den hantal görümlü trenlerin yükü artık Türk işçilerdir. Her birinin yüzünde keder, hüznün, acı ve en kısa zamanda döneceğim ifadesi vardı. Tren garına onları yolcu etmeye gelen eşlerine, nişanlılarına, annelerine ve babalarına beni nolur unutmayın ben sizi asla unutmayacağım diyerek trene binen ve tren koltuğunda gözyaşlarını saatlerce tutamayan o Türk insanı tüm cesaretini toplayıp yola çıkmaya karar verdiğinde asla değişmeyeceğine ve başarılı olacağına and içer. Almanya yolcuları ileride ikinci vatanları olarak kabul edecekleri bir memlekete doğru yol alırken, geride kalanlar için özlemin, sönmeyen sevda ateşinin ve sonraki günlerde çekilecek ayrılık acısının ilk tohumlarının atıldığı andır bu gün. Ali Akbaşı'nın "Sirkeci'den Tren Gider" şiiri ne de güzel anlatıyor gidenin ve kalanın içinde patlayan volkanı.

Sirkeci'den tren gider,

Vagon gider, derdim gider.

Gurbet elde bir başıma,

Varım yoğum alır gider.

Aradan geçen yıllar Türklerden bir şey eksiltmedi, götürmedi onlar yine Türkiye sevdalısı ve yine hasret türküsü söylüyorlar. Kendi aralarında düzenledikleri gecelerde memleket havasından türküler söyleyerek hasret acısını dindirmeye çalıştılar. Dünden bu güne yaşadıkları sorunlarla yanlarında hiçbir destek olmadan tek başlarına mücadele etmek zorunda kaldılar ve bu gidişleriyle aslında Türkiye'nin işsizlik sorununa ve de döviz çıkmazına belki de farkında olmadan kısmen çözüm oldular. Türkiye'nin işgücü anlaşmasını imzalaması, ilerleyen zamanlarda farklı menfaatler elde etmesini sağlar. Burada asıl amaç, "ülkedeki yoğun işsizliğin önünü kesmek, işçilerin gönderecekleri dövizleri değerlendirmek ve geri döndüklerinde edindikleri deneyim ve teknik bilgileri Türk sanayisine kazandırmaktır" (Perşembe 2005: 64). Gurbetçi Türklerin yaşadıkları sorunlar kimi zaman görmemezlikten gelindi ve kimi zaman da akrabaları tarafından eğlence malzemesi yapıldı. Günümüzde halen "almancı" ve "alamancı" gibi yakıştırmalarla bu insanlar dışlanmaya çalışılmaktadır. Oysaki tüm yıl memlekete gitme umudu ve özlemiyle yanıp tutuşan Türkler bu tür yakıştırmaları hak etmemektedir. Son yıllarda kullandıkları arabalar ve giydikleri kıyafetlerle eleştiri odağı haline gelen Almanya'daki Türkler aidiyet sorunu yaşamaktadır. Almanya'da yabancı, Türkiye'de ise almancı konumunda olduklarından kendilerini ne Almanya'ya ne de Türkiye'ye ait hissetmektedirler. Türkiye'de yaşayan akrabaların yurt dışında çalışanlara karşı bu ve buna benzer olumsuz yaklaşımları, Türkiye'ye karşı bu insanların artık mesafeli durmalarına ve anayurtlarına geri dönmeyi sorgulamalarına neden olmuştur. "Birinci kuşağı temsil eden Türklerin büyük kısmının geri dönme hayali gerçekleşmeyince, emekliliklerini Türkiye'de değil de Almanya'da huzur evlerinde, Almanlarla birlikte geçirmektedirler" (Meier-Braun 2002: 20). Almanya'daki Türk toplumunu, oradaki yaşam süreçleri ele alındığında üç farklı nesil olarak değerlendirmek mümkündür ve tabi buna paralel olarak çalışan Türklere verilen isimler de farklılık göstermiştir. "Almanya, 1980'lere kadar ülkedeki yabancıları 'Gastarbeiter' (misafir işçi) olarak tanımlamaktaydı. Çünkü bir 'göçmen ülkesi' olmak istenmiyordu. Ancak zamanla geri dönüşleri gecikince 'Mitarbeiter' (Çalışma/İş arkadaşı), ülkede kalıcı oldukları kesinleşince de 'Migranten' (Göçmenler) terimi kullanılmaya başlandı" (Başkurt 2009: 84).

I. Nesil Türkler

Almanya'ya ilk giden Türk vatandaşları köylerinden ya da şehirdeki küçücük derme çatma evlerinden çıkarak yola koyuldular. Türkiye'de her şeyin çok zor olduğu böyle bir dönemde Almanya'ya gitmek, para kazanıp ailelere yardım etmek ve bir an önce memlekete geri dönme düşüncesi hâkimdir. 1. Kuşak göçmen Türklerin 1964 yılı itibarıyla nitelik dağılımı şöyledir: "66.216 kişiden 24.468 (%37) kişi kalifiye, yani az da olsa bir mesleki eğitimi bulunmakta, 41.748 kişiden (%63) hiçbiri de mesleki eğitime sahip değildir" (Kongar 1989: 359). Sandık ya da tahta bavul denilen çantalarına yerleştirdikleri bir iki parça eşyayla Sirkeci Garına doğru yol alan bu insanların kafasında binbir türlü düşünce, şüphe ve daha yola çıkar çıkmaz baş gösteren özlem onlarla birlikte Almanya'ya kadar gidecektir. İlk nesilden olanlar kendilerinden sonra gelenlere göre daha milliyetçi, tutucu ve Almanya'da çektikleri sıkıntılar bakımından çok daha fazla güçlkle karşılaşmışlardır. Bu sorunlara aşağıda yer verilecektir ancak öncelikle Münih Garından Almanya'ya ilk adım atışları ve hemen sonrası dile getirilmelidir.

Türklerin Almanya'ya gidişlerinin 50. yılında, o ilk tren yolculuğunu tekrar hatırlamak için TRT Almanya'ya 2011'de sefer düzenler. TRT Almanya treni Sirkeci Garından hareket ettikten sonra sırayla Bulgaristan, Sırbistan, Hırvatistan, Slovakya, Avusturya ve ardından Almanya'ya varır. Bu tarihi gün aslında "acıvatan" da denilen Almanya'ya ilk gidenlerin hatırasını canlandırmak için gerçekleştirilmiş bir etkinliktir. Berlin ve Hamburg'dan sonra Almanya'nın en büyük 3. kenti olan Münih elbette ilk giden işçi vatandaşların kalıp yerleşecekleri yer değildir. Bu güzel şehir sadece birçoğunun başka şehirlere nakledilmeleri için kullanılan ana merkezdir. Türkiye'den gelen misafir işçiler (Gastarbeiter) öncelikle Münih tren garına oradan da diğer şehirlere gitmişlerdir. Birinci nesle dâhil olan Türklerin yaşadıkları sorunları sıralamak gerekirse dil, kültür, eğitim, beslenme ve barınmanın öncelikli olduğu söylenebilir.

Dil

Almanca tarihe damga vuran dillerden biridir ve İngilizceden sonra ikinci bilim dili olarak kabul görür. Martin Luther'in İncil'i Almancaya tercümesiyle birlikte Hristiyanlıkta ilk mezhep kavgalarının çıkması, izafiyet teororisinin sahibi Einstein'ın Alman olması, Goethe'nin, Schiller'in ve Kafka gibi yazarların eserlerini Almanca kaleme alması, Nietzsche'nin, Marx'ın, Engels'in, Humboldt'un ve Freud gibi isimlerin eserlerini Almanca yazmış olmaları elbette Almanca'yı önemli bir dil yapmaya yeterlidir. Bugün Avrupa Birliği'nin resmi dillerinden biri olan Almanca Hint-Avrupa dil ailesine bağlı Germen Dilleri grubuna aittir. Almanca Almanya'nın dışında özellikle Avusturya, İsviçre ve Lichtenstein gibi ülkelerde yaygın olarak kullanılırken Polonya, Lüksemburg, İtalya, Belçika, Romanya, Fransa, Namibya, Güney Afrika, Rusya, Macaristan, Slovenya ve ABD gibi ülkelerde de hatırı sayılır bir kitle tarafından konuşulmaktadır. Ural-Altay dil grubuna bağlı olan Türkçenin konuşulduğu ülkelere bakıldığında ise Türkiye'nin dışında Bulgaristan, KKTC, Makedonya, Yunanistan, Kosova, Romanya, Azerbaycan, Suriye ve Irak gibi devletlerin olduğu görülmektedir. Bu durumda her iki dilin konuşulduğu coğrafyalar karşılaştırıldığında birbirine uzak mekânların varlığı kolayca görülebilir. Her iki dil yapısal bakımdan ele alındığında Türkçe'nin yazıldığı gibi okunduğu, sondan eklemeli olduğu ve çekim halinde sözcük kökünde herhangi bir değişikliğin olmadığı, Almanca'nın ise çekimli bir dil olduğu ve sözcük kökünün değiştiği ve en önemlisi de "Artikel" denilen belirteçlerin isim soylu kelimelerin başında kullanıldığı gibi özellikler ön plana çıkmaktadır. Almanca'nın bilinmemesi 1. nesil Türkler için elbette büyük zorluklar doğurmuştur, ancak Almanca'nın Türkçe ile aynı dil grubunda yer almaması ve Türkçe'den yapısal anlamda çok farklı olması sonraki zamanlarda öğrenilmesini de güçleştirmiştir.

Dil, teorik olarak değerlendirildiğinde iki biçimde öğrenilebilir. Birincisi doğal ortam denilen, yani dili ana dil olarak konuşan ülkede doğup büyüyerek öğrenmedir ve buna doğal dil edinme adı verilir. Burada bahsedilen "ana dil" Almanya için ortak dil olan Almandır. Sağır, ana dil ile ana dili terimlerinin farklı olduğunu ve bu farkın "ana" sözcüğünde gizli olduğu belirtir: "Ana, kaynak dil ile aynı olan ve hâlen kullanılan dil" (Sağır 2007: 541). Bu durumda "ana dil", "kavramı için içinde başka diller barındıran kaynak dil, birkaç dile temel oluşturan dil, birden çok dilin aslını kökenini oluşturan dil tanımını yapabiliriz" (Oruç 2016: 313). Kısaca belirtmek

gerekirse, ikamet edilen ülkede konuşulan resmi dile kaynak olan esas dil (Hauptsprache-Ursprache) “ana dil”, diğeri yani “ana dili” (Muttersprache) ise insanın doğup büyüdüğü, yetiştiği aile ve sosyal çevresinden edindiği ve günlük aktif olarak kullandığı dildir. Bu yolla öğrenilen dil tüm yönleriyle edinildiği için eksiksizdir. Bu noktada öğrenmeden çok edinme söz konusudur. İkincisinde ise kişi yabancı dili herhangi bir amaç doğrultusunda kursa giderek ya da dilin konuşulduğu ülkeye giderek öğrenebilir. Burada zor olan, öğrenilecek yabancı dilin kişinin ana dili ile hangi oranda benzerlik gösterdiği ya da göstermediğidir. Benzerlik bulunmaması halinde dil büyük oranda mekanik olarak öğrenilecek ve o dilin duyuşsal özellikleri edinilemeyecektir. İnsanlar 20’li yaşlarda ve hatta sonraları da bir yabancı dil öğrenebilirler, fakat yapılan çalışmalar bu yaşlarda öğrenilen dillerin daha çok gramer ağırlıklı olabildiğini ve üretim becerisi gerektiren konuşma ve yazma gibi becerilerin çok az ya da neredeyse hiç edinilemediğini ortaya koyar. Buradan hareketle Almanya’ya giden ilk Türklerin Almanca’yı ne oranda öğrendikleri tespit edilebilir. Fabrikada, markette, pazarda ve ev sahipleri ile konuşurken gerekli olan bir iki cümlenin dışında Almanca öğrenememelerinin en önemli nedeni yukarıda belirtilen teknik sorunların yanında Almanlardan oluşan bir çevreye sahip olmamalarıdır. Almanya’da bir araya gelen Türkler kendilerine neredeyse verimsiz bir ortam oluşturarak, Almanlardan yalıtık bir dünya kurmuşlardır. Böylece yabancı bir ülkede edindikleri dostluklar sayesinde sadece Türkçe konuşarak yaşamlarını devam ettirme imkânı buldular. “1960 yılından itibaren Türkiye’den gitmeye başlayan işçilerle Almanya, Türkçenin bir göçmen dili olarak konuşulduğu ülkelerden biri olmuştur” (Bekar 2013: 771). Zorunlu hallerin dışında Almanlarla bir araya gelmekten kaçınırken aslında bu yabancı kültüre karşı ne denli kapalı olduklarını da ortaya koymuşlardır. Türklerin bu davranış biçimi bir süre sonra her iki tarafın da birbirini adeta kart karakter algılamasına yol açar ve böylece bir çatışma düzlemi oluşur. “Kart karakterler, hikâyede dramatik aksiyonun akışına yardımcı olan ve güçler arasında çatışmanın ortaya çıkmasına neden olan kişilerdir” (Şahin 2009: 2114).

Almanya’ya işçi statüsünde çalışmak üzere giden 1. nesil Türk insanı Almanya’ya ve Almanlara karşı bilinçli olmasa da bilinçaltında yatan nedenlerden dolayı tepki duyar. Bu nedenlerin başında memleket hasreti yatar. Almanya’ya bu noktada insani vasıflar yüklenerek, hasretin tek sorumlusu olarak suçlanmıştır. Bu düşünce tarzı onların Almanlarla ilgili olan her şeye karşı direnç gösterip kabul etmediğini göstermektedir. Dil bu unsurlardan sadece biridir ve dilin kültürle iç içe bağlantılı olduğu düşünülürse, Türklerin aslında dil öğrenmemekle aynı zamanda yabancı kültüre de kendilerini kapadıkları anlaşılmaktadır. Bu içe dönük yaşam biçimi Türkler için kendi kültürlerini koruyup devam ettirme gibi bir avantaj sağlarken birçok dezavantajları da olmuştur. Ünalın ana dilin önemine şu biçimde değiniyor: “İnsanın varlığı dil ile mümkün olduğu gibi toplumların varlığı da ancak dil ile mümkün olmaktadır. Dil yoksa toplum da yoktur. Dil, bir toplumun kültür kimliğidir” (Ünalın 2005: 14). Yukarıda adı verilen ünlü Alman bilim adamlarının eserlerini Almanca kaleme almış olmaları Türkler için bir şey ifade etmekte midir gibi bir sorunun cevabı elbette hayır olacaktır, çünkü köylerinden para kazanmak üzere çıkıp yabancı bir ülkeye gelmiş olan bu insanların duygularından daha ön plana çıkan hiçbir şey yoktur. İlk neslin günlük hayatta en fazla kullandığı Almanca sözcüklere bakıldığında “ja, nein, Hausmeister, Meister, Urlaub,

Versicherung, Arbeit, Brot, Heim" (evet, hayır, ev sahibi, ustabaşı, izin, sigorta, iş, ekmek, vatan-yurt) olduğu görülür.

Sorun dil olunca elbette sıkıntılar sürüp gidiyor. Sadece ilk gidenlerde değil sonraki nesillerde de en önemli sorunlardan biri dil olarak ortaya çıkıyor. İkinci ve üçüncü nesil Türklerin Almanya'da Almanlarla yaptıkları evliliklerden olan çocuklarının yaşadığı dil sorunları dedelerinin yaşadıklarının tam tersidir bu kez. Dedeleri Almanca bilmezken onlar Türkçeyi ya yarım ya da hiç konuşmıyorlar. Bu tür evliliklerden doğan çocukların konuşma tercihleri Sağlam (2006)'ın yapmış olduğu bir araştırma ile tespit edilmiştir:

1. Annenizle hangi dilde konuşuyorsunuz: Türkçe % 0, Almanca % 50, her iki dilde % 50.
2. Babanızla hangi dilde konuşuyorsunuz: Türkçe % 0, Almanca % 52, her iki dilde % 48.
3. Hangi dilde okuyorsunuz: Türkçe % 0, Almanca % 95, her iki dilde % 5.
4. Hangi dilde yazıyorsunuz: Türkçe % 0, Almanca % 100, her iki dilde % 0.
5. Hangi dilde rüya görüyorsunuz: Türkçe % 0, Almanca % 99, her iki dilde % 1.

Kültür

Dil, toplumsal hayatı ve o toplumu oluşturan değerleri yansıtan bir göstergedir ve aynı zamanda "topluluğa 'millet vasfının verilmesinde göz önünde tutulan en önemli kriterdir" (Göçer 2001: 3). Kültür ise tüm maddi ve manevi unsurları içinde barındıran ve kaynağını dilden alan bir milletin davranış biçimidir. "Kültür, belirli bir toplumun, üyelerinin doğada bulabileceklerinden daha fazla doyum sağlayabilmeleri için başardığı tüm maddi ve davranışsal düzenlemelerin örüntüsüdür; toplumun üyesi olarak insanın geliştirdiği tüm bilgi, inanç, sanat, ahlak, adet, yetenek ve alışkanlıklarla toplumsal kurumları kapsar" (Kağıtçıbaşı 1999: 344). Bunun yanında dilin, kültürel özellikleri sonraki nesillere aktaran başlıca unsurlardan biri olduğu da bir gerçektir. Kültür ve kültürü oluşturan değerler elbette yüzyıllar boyunca elde edilen deneyimlerin, tecrübelerin ve bir karakteristiğin dışavurumudur ancak bu durum toplumların diğer milletlerin kültür birikimleri ile etkileşim içerisine girmemesi anlamına gelmemektedir. Buna en iyi örnek Osmanlı Devleti döneminde Fransa'ya gönderilen öğrencilerdir. Fransa'ya öğrenim görme amacıyla giden Osmanlı öğrencileri oradan edindikleri kültürel özellikleri kendi vatanlarına döndüklerinde de yaymaya çalışmışlardır.

Almanya'ya işçi statüsünde giden I. nesil Türklerin yaşadığı belki de en önemli sorun kültür çatışması olmuştur. Bunun en önemli nedeni de millî kültüre kaynak olan ve onu besleyen hiçbir unsurun, örneğin din, dil, tarih, sosyolojik ve toplumsal olayların ortak ya da benzer olmayışıdır. Türklerden önce bazı Avrupa ülkeleri ile yapılan işgücü anlaşmaları çerçevesinde gelen işçiler daha çok İspanya, İtalya, Yunanistan ve Portekiz gibi ülkelere gelmiştir ve bu ülkelerin kültür özelliklerini biçimleyen ortak payda Hıristiyanlık dinidir. Bundan dolayı Türklerin Almanlara ve Almanların da Türklere uyum süreci her iki milletin de çok farklı coğrafyalardan oluşu ve ortak paydalarının olmaması nedeniyle oldukça sıkıntılı olmuştur. İçeriden bir toplum yapısından dışarıya açılan bir

Avrupa ülkesine gidip yerleşmek ilk başta Türkleri Almanya'da bir araya gelme, sıkı sıkıya kenetlenme ve de milliyetçi olmaya iter. Türklerin dil öğrenmede gösterdikleri başarısızlık, ilerleyen zamanlarda doğrudan Alman halkıyla uyumsuzluk şeklinde ortaya çıkacaktır. Almanya'daki Türk toplumunun Türkiye'dekine benzer ortamlar oluşturma çabaları zamanla Almanya'da Türk mahallerinin doğmasına yol açar. Birinci nesil kendini yabancı kültüre kapattığı için Almanca öğrenme şansları da olmamıştır.

Bu dönemde edebiyat yapmak isteyen Türkler işçi kökenlidir ve kaleme aldıkları yazılar edebî özellikler taşımaktan uzaktır. Hayatım roman anlayışıyla kaleme alınan yazılar daha Türkçe olup anavatan Türkiye'de parayla bastırılmıştır. Özellikle 1970'li yıllarda edebî değer taşımasa da yazdıklarını kitaplaştırmak isteyen Almanya'daki işçiler Türkiye'deki bir kısım yayınevleri için ekmeğin kapısı olur. Kahramanları genelde Türk işçisi olan işçi kökenli yazarların yazılarında daha çok fabrika, günlük yaşam, Alman insanı, ayrılık, vatan hasreti, aşk ve izin gibi konuları mekân – zaman ve olay kurgusunu çok fazla dikkate almadan işlemişlerdir. I. kuşak yazarların en büyük handikapı Alman kültüründen yoksun oldukları için Almanlarla ilgili dile getirdikleri yazılarda ön yargılarına yenilmiş olmalarıdır. Bu gruba giren yazarlardan örneğin Güney Dal'ın kaleme aldığı "E-5" (1979) adlı kitap ölen babasını Almanya'da toprağa vermemek için tv kutusuna koyarak Türkiye'ye götürürken yolda kutuyu çaldıran bir işçinin hikâyesini dile getirirken "Kılları Yolunmuş Maymun" (1988)'da Almanya'da yaşayan göçmen Türklerin ikilemleri, endişeleri ve çözüm arayışları dile getirilmiştir. Aras Ören 1980 yılında yayınladığı "Berlin Üçlemesi" adlı eserinde Kreuzberg'i örneklem olarak ele alarak gurbetteki Türk insanının yaşam mücadelesini anlatır. Yine birinci kuşaktan olan Nevzat Üstün "Bir Kadın" (1976) adını verdiği kitabında, o dönemde sık rastlanan bir trajediye ışık tutuyor. Alman fabrikaları özellikle elektronik sanayiinde çalıştırmak üzere kadın işçi talebinde bulunduğu, Türkiye'den kocasını ve çocuklarını geride bırakıp ekmeğin parası için Almanya'nın yolunu tutan kadınların sayısı azımsanmayacak derecede çok olmuştur. Bir süre sonra eşlerini de yanlarına almak isteyen kadınlar, kocalarının karşısına biraz dönüşüm geçirmiş bir halde çıktıkları vakit ya dayak yemişler ya da canlarından olmuşlardır. Bu dönüşüm elbette Alman kültürüne ve batı dünyasına olan uyumla yakından ilgilidir ve genellikle kılık kıyafet ve görünüm ile ilgilidir. Üstün de bu kitabında kocasından önce Almanya'ya gelen Nazife adlı bir kadının öyküsünü anlatır. Türkiye'de 2016 yılında olunmasına rağmen, erkek egemen toplum gerçeği şiddetini olanca hızıyla sürdürmekte ve her gün yeni bir eş cinayetine sahne olmaktadır. Almanya'daki ilk Türk romanı olarak kabul edilen Bekir Yıldız'ın "Alman Ekmeği" (1966) adlı kitabında ise vatanına dönüş yapmış birinin ağzından gurbette çalışan Türk insanının çilesi dile getirilir. Yıldız'ın "Maria 32 Yaşında" adlı kitabı ise Türklerin Almanlara bakış açılarını dile getiren tipik bir örnektir.

Yukarıda verilen örnekler Türklerin Almanya'da kendilerine özgü yalıtık bir dünya oluşturduklarını göstermektedir. Nasıl ki Alman halkı kültürel referans kaynağını Hristiyanlık dininden ve yüzyıllarca birikim yapmış bir Germen geleneğinden alıyorsa, Türk insanının beslendiği kaynak da Türk-İslâm sentezidir. Türk göçmenlerin Almanya'da sadece fabrikalarda çalışarak para kazanmaları onların ekonomik yönlerini doyururken, manevi açlıklarını giderebilecekleri bir mekân daha doğrusu bir oluşum gerekli olmuştur. Bu

nedenle ibadet edebilecekleri ve hatta boş zamanlarında oturup sohbet edebilecekleri mekânlar kiralanmış ya da satın alınmıştır. “Düzenli olarak camiye devam eden Türklerin oranı %30, camilerde açılan Kur’an kurslarına katılan öğrencilerin oranı ise %7’dir” (Tischler 2003: 5). Türklerin Almanya’ya gittikten bir süre sonra millî ve dinî kimliklerini belirgin bir biçimde sergilemeleri, Alman insanı ile aralarında soğuk rüzgârlar esmesine neden olur. Türklerin Almanya’da İslâmiyete sarılmalarının bir başka nedeni de kendi aralarında ortak bir değer oluşturma çabasıdır. Böylece bu ortak değer etrafında çok daha kolay birleşebilecek ve yalnız kalınmayacaktır. “Dinin insanları birleştirme ve zıtlıkları odak bir noktada eritme” (Şahin 2011: 1577) gibi bir misyonu vardır. Türk insanını alt kültürü simgeleyen sıra dışı bir toplum haline getiren bu millî ve dinî refleks sonraki zamanlarda yabancı düşmanlığını körükleyen bir rol üstlenecektir. Sosyo-kültürel düzeyi Almanlara göre düşük olan I. nesil Türkler, yabancı olmanın vermiş olduğu duygu ve düşüncelerle Alman kültürüne kendilerini kapatmışlardır.

II. Nesil Türkler

İkinci nesil olarak adlandırılan göçmen Türkler, Almanya’ya ilk giden Türklerin çocukları olarak bazı özellikleri ile belki de diğer tüm nesillerden şanslılardır. Öncelikle yabancı bir ülkeye uyum sağlama gibi bir sorunla karşılaşmamışlardır. Aslında II. nesil denilen Türkleri iki gruba ayırmak doğru olur. Bunlardan birincisi Almanya’da doğanlar, ikincisi ise Türkiye’den çocuk ya da genç yaşta aileleri tarafından Almanya’ya götürülenlerdir. Almanya’da doğup büyüyen ve eğitimine orada başlayanlar haliyle Almancaya vakıftırlar ve aynı zamanda evde Türkçe konuşulduğu için Türkçeye de hâkimdirler. Bu gruba giren Türkler zamanla çevreye uyum sağlamayı başarmış ve Almanlarla dostluklarını pekiştirmişlerdir. İnsanlar, “konumuna göre yeni arkadaşlar edinir, içerisinde şekillendiği toplumdan zaman içerisinde farklı düşünebilir ve aldığı eğitimle doğru orantılı olarak kendisine sunulan fikirlerden doğru ve kendi dünyasına yakın bulduklarını özümseyerek farklı düşünceler edinmeye başlar” (Yılmaz 2013: 1313). Türkiye’de doğmuş ve sonraki zamanlarda Almanya’ya götürülmüş çocuk ve gençler ise yurt dışında birtakım güçlükler yaşamak zorunda kalırlar ve bunların başında eğitim gelmektedir.

Eğitim

Eğitim, Almanya’daki Türk insanı için geçmişten bugüne her zaman bir sorun olarak ilk sıralarda yer almıştır. İlk nesil baba ve annelerin eğitim seviyelerinin düşük olması ve yabancı dilden mahrum olmaları gibi birtakım nedenler çocuklarda kısmen de olsa yansımalarını bulur. Özellikle de sonradan Almanya’ya götürülen çocuklar gittikleri okullarda dil, uyum, adaptasyon ve algılama gibi problemlerle karşılaşılır. Bu gruptaki Türklerin diğer nesillere göre en büyük avantajı her iki kültüre de yakın olmalarıdır. Evde sürekli Türkçe konuşulduğu için Türkçeyi iyi konuşurlar, okulda da dersler Almanca işlendiği için Almanca öğrenirler ve bunun yanında çocuk yaştan itibaren Almanya’da bulduklarından Alman ve Hristiyan kültürüne karşı aşinadırlar ve bunun için de babaları gibi yadırgayıcı bir tutum sergilemezler.

Dil sorunu yaşayan Türk çocukları için ilk çözüm, sadece Türk çocuklarının bulunduğu özel sınıflar oluşturmak olur. Okul hayatına bu sınıflarda başlayan çocuklar ya Türkiye'de doğmuş ya da Almanya'da doğmuş fakat anne-baba çalıştığı için nenelerin yanına gönderilmiş ve sonradan getirilmiş çocuklardır. Sonraki sınıflarda yabancı dillerinin ilerleme durumuna göre bir Alman okuluna alınırlar.

Bu gruba giren öğrenciler için eğitim hayatı büyük sorunlar ve engellerle doludur, çünkü 4. sınıftan sonra ya Sonderschule (engelli ya da zeka özürü çocukların gönderildiği okullar) denilen okullara ki bu okullardan mezun olanlar hiçbir meslek öğrenmeden hayata atılırlar, ya da şansları varsa meslek okullarına (Berufsschule) gönderilirler ve bir meslek sahibi olurlar. Gymnasium (Abitur adı verilen bitirme sınavıyla mezun olunan yüksek dereceli lise) adı verilen ve Türkiye'de Fen Liselerine denk olan okullarda okuyup başarılı olan çok az Türk öğrenci bulunmaktadır. Hal böyle olunca 3. nesil Türklerin de ailelerini oluşturacak olan bu 2. nesil Türklerin istisnalar dışında ne iş hayatında ne de eğitim-öğretim hayatında başarılı oldukları anlaşılabilir.

III. Nesil Türkler

Bu gruba giren Türk insanı yukarıda bahsedilen ilk iki gruptan bazı yönleri ile ayrılır. Örneğin bunların neredeyse tamamı Almanya'da doğup büyümüş ve Alman kültürüyle yoğrulmuş kişilerdir. "1. Kuşağa göre 3. ve 4. Kuşak çok daha eğitilmiş ve Almanya'daki sosyal ve iş yaşamının içinde yer almaktadır" (Kaya 2000: 137). Eğitim hayatına doğrudan Alman okullarında başlamışlar ve hiçbir güçlükle karşılaşmamışlardır. 3. nesil olarak adlandırılan bu insanların en büyük sıkıntısı ise kendi öz kültürüne ve diline karşı yabancılaşmış olmalarıdır. "Yabancılaşma, kişinin kendi değerlerine duyarsız olması veya bu değerleri kendi çıkarı doğrultusunda öteki kılmasıdır" (Şahin 2013: 106). Bu durumda duyarlı aileleri olanlar, haftada bir kez de olsa Türkçe dersleri ararak Türkçelerini ilerletmeyi başarmışlardır.

Dil-Kültür

Önceki iki grupta yer alan kişilerin sorunları bu gruptakilere göre çok farklıdır. İlk grupta yer alan ve aynı zamanda 3. nesil Türklerin dedeleri olan Türklerin hiç Almanca bilgileri yokken, ikinci nesildekiler her ikisine de hâkimdirler fakat bu grupta yer alanlar ne yazık ki kendi dillerine karşı yabancı kalırlar. Okulda derslerin Almanca işlenmesi, arkadaşların büyük çoğunluğunun Alman oluşu ve her şeyden önemlisi de doğal ortamın Almanca konuşmaya zorlaması buna neden olan faktörler olarak sıralanabilir. Türkçe dil becerilerinin kısıtlı oluşu Türk kültürüne ve Türkiye'ye karşı da bazı önyargıların beslenmesine neden olur.

Okullarda Alman edebiyatı derslerinde öğrencilerin sadece Alman edebiyatını okumaları, onların Alman kültürüne karşı yakınlaşmalarını sağlar. Edebiyatın malzemesi kültür ve dildir. Kişi hangi edebiyatı okur ve öğrenirse o edebiyatı meydana getiren toplumun kültürüne ve diline yakınlık duyar. 3. nesil Türk insanı da kendi köklerinden uzakta yaşayan bir topluluk olarak Türkçeden uzaklaşmakla aynı zamanda Türk gelenek-göreneklerinden ve anavatan olan Türkiye'den uzaklaşmışlardır.

Almanya'da bütünleşmeyi olumsuz kılan birçok unsura rağmen özellikle de bu grupta yer alan Türkler çoğunlukla Alman vatandaşlığına geçerek Almanya'yı birinci vatan olarak kabul ettiklerini göstermişlerdir. İkinci neslin sorunlarından biri olan kültürler arası derin farklılıkları yaşamayan bu kuşak sosyalleşme sürecini çok daha rahat atlattır. Bazı araştırmalarda bu gruba giren Türk çocuklarının semilingual oldukları, yani her iki dile de hâkim olamadıkları vurgulansa da pratikte üçüncü kuşağın Almanca'yı çok iyi konuştukları ancak Türkçe dil becerilerinde sorun yaşadıkları aşikardır. Öğrencilerin okul başarısızlıkları Almanca bilgi yetersizliklerinden değil, ailelerin sosyo-kültürel yapılarından kaynaklanmaktadır. Evlerde hem Almanca hem de Türkçe konuşulması, ancak dışarıda tamamen Almanca konuşulması çocuklarda ikinci kuşaktaki gibi bir kimlik bunalımına yol açmaz. Üçüncü kuşak Türklerde babalarında ve dedelerinde olduğu gibi bir azınlık psikolojisi yoktur, ancak okul hayatında başarıyı yakalayabilmeleri için bazı gerekliliklerden yoksundurlar. Eğitim-öğretim süreci okul-aile-öğrenci işleyen bir süreçtir

Sonuç

Türklerin Almanya'daki yaşamları bir gün sona ermeyecek, aksine yıllar geçtikçe oradaki Türk nüfusu artarak devam edecektir. Göçmen Türkler söz konusu olduğunda en fazla dile getirilen sorunların başında dil, kültür ve uyumsuzluk gibi konular gelmektedir. Bu insanlar bugüne kadar sürekli uyumsuz olmakla, yozlaşmışlıkla, ara bir kültüre sahip olmakla suçlandılar. 2016 yılı itibariyle Almanya'daki Türkler için Almanca bir problem olmaktan çıkmış ve hatta kendi ana dilleri ile eş zamanlı öğrendikleri ikinci bir ana dil durumuna gelmiştir. Bu noktada bundan böyle düşünülmesi gereken konu Türkçenin unutulmaması ve öğretilmesi gerektiğidir. Kültüre bakıldığında ise, Türklerin Türk ve Alman kültürünü harmanlayarak ara bir kültür oluşturmalarının kimseye bir zararı olmamakla birlikte hem Almanya açısından hem de Türkiye açısından bir renklilik olarak düşünülmelidir. Çünkü söz konusu olan bu sentez kültür gerçekten de bu insanların doğal süreçte ortaya koydukları kaçınılmaz bir kişilik oluşumunun göstergesidir. Dönüşüm, değişim ve gelişimin tüm canlıların fitratında var olan özellikler olduğu düşünülürse bu evrim olayı da gayet olağan karşılanabilir. Buradan Türk kimlik özelliklerinin silinip gitmesi anlaşılmalıdır, sadece etkileşimin engellenemeyeceği bilinmelidir. Bu konuyla ilgili Almanya'daki Türk konsolosluklarına, elçiliklere, ateşelilere ve Türkiye'den görevli giden Türk öğretmenlere birçok sorumluluk ve iş düşmektedir. Türk kültürünü Almanya'da koruma ve yaşatma görevini resmi anlamda üstlenen kişiler bu konuda üniversiteler ile işbirliği içerisinde çalışmalar yapmalıdırlar.

Kaynakça

- BAŞKURT, İrfan (2009). "Almanya'da Yaşayan Türk Göçmenlerin Kimlik Problemi". *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 12 (2009-2), ss. 81-94.
- BEKAR, Beytullah (2013). "Almanya'da Türkler ve Türkçe". *Turkish Studies – International Periodical For The Language, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/9 Summer 2013, p. 771-787, Ankara – Turkey.

- BOER, Ingeborg & HAERKOTTER, Ruth & KAPPERT, Petra & ADATEPE, Sabine (2002). *Turken in Berlin 1871 – 1945*, ss. 352-369, Gruyter Verlag, Berlin.
- GÖÇER, Ali (2001). "Dil-Kültür İlişkisi". *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*. Yıl: 24, Sayı: 287, ss. 3-4.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (1999). *Yeni İnsan ve İnsanlar*. Evrim Yayınevi. İstanbul.
- KAYA, Ayhan (2000). *Berlin'deki Küçük İstanbul*, Büke Yayınları, İstanbul.
- KONGAR, Emre (1989). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- MEIER-BRAUN, Karl-Heinz (2002). *Deutschland, Einwanderungsland*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.
- ORUÇ, Şerif (2016). "Türkçede Ana Dil ve Ana Dili". *Litteraturca –Journal of Turkish Language and Literature*, Volume 2, Issue: 1, Winter 2016, p. 311-322, Doi Number: 10.20322/lt. 15463.
- PERŞEMBE, Erkan (2005). *Almanya'daki Türk Kimliği*, Araştırma Yayınları. Ankara.
- SAĞIR, Mukim (2007). "Ana Dil mi, Ana Dili mi?" *Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları*. Volume 2/2 Spring, ss. 540-544, Ankara-Türkiye.
- SAĞLAM, Fatma (2006). "Türk Alman Örneğinde Karma Evli Çiftlerin Çocuklarındaki Dilsel Glişim Üzerine". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, Cilt 23, S. 1, ss. 231-241.
- ŞAHİN, Veysel (2009). "Boğaç Han Hikâyesinin Anlatı Düzlemindeki Görünümü". *Turkish Studies – International Periodical For The Language, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4/8 Fall 2009, p. 2099-2128, Ankara – Turkey.
- ŞAHİN, Veysel (2011). "Kimliksel Değerlerin Çatıştığı Mekan: 'Sinekli Bakkal' Romanında Yapı ve İzlek". *Turkish Studies – International Periodical For The Language, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/3 Summer 2011, p. 1549-1580, Ankara – Turkey.
- ŞAHİN, Veysel (2013). "Halide Edip Adivar'ın 'Yeni Turan' Romanını Yeniden Anlam(landırma)a". *Erdem Dergisi*, Sayı 64, S. 103-122.
- TİSCHLER, Bianca (2003). *Einführung in den Islam*. Auer Verlag, 1. Auflage. Donau Wörth.
- ÜNALAN, Şükrü (2005). *Dil ve Kültür* (3. Baskı), Ankara, Nobel Yayınevi.
- YILMAZ, Hasan (2013). "İletişim Aracı Metin ve İşlev Tipolojisi". *JASSS - The Journal of Academic Social Science Studies*. Volume: 6, Issue: 6, p. 1311 – 1321, June.

